

10 באפריל 2020

מעזה תפרוץ הקורונה – תובנות משחק מלחמה

נועה שוסטרמן ואודי דקל

ב-5 באפריל נערך במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) משחק מלחמה (סימולציה), באמצעות ZOOM, שדימה התפרצות נרחבת של מגפת הקורונה ברצועת עזה, שגרמה למאות מתים. מטרתו הייתה לבחון את ההשלכות האירוע, לאבחן תגובות של הגורמים הרלוונטיים/השחקנים, ולגבש המלצות למדיניות ישראלית בהתאם. לישראל אין דרך למנוע את התפשטות המגפה בעזה, אך באפשרותה לנקוט צעדים שירככו את חומרת המצב. להלן תיאור המשחק, עמדות ופעולות השחקנים והמלצות למדיניות. בין העיקריות שבהן: על ישראל להקדים ולהעביר סיוע רפואי חיוני לרצועה, לכונן קשר עם ארגון הבריאות העולמי וגורמי סיוע אחרים כדי לגייס משאבים ואמצעים רפואיים, לא לסכל יוזמה להקמת ממשלת חרום של הרשות הפלסטינית עם חמאס, וכן להקים תשתיות לסיוע חרום בשטחה בסמוך לרצועה.

תמונת הפתיחה (התרחיש): מאמצע אפריל חלה התפשטות רחבה של מגפת הקורונה ברצועת עזה, וגם בגדה המערבית. בסוף אפריל נמנו ברצועה מאות מתים ואלפי חולים מאומתים. מנהיג חמאס ברצועה, יחיא סנוואר, מודיע שלמערכת הבריאות ברצועה אין יכולת להתמודד עם המצב והוא דורש מישראל להעביר לאזור לאתר 500 מכונות הנשמה. לפי הערכות המומחים שהוצגו לו, צפויים קרוב ל-8,000 מתים עד סוף מאי. חמאס הכריז סגר מוחלט ובידוד בתוך הרצועה, אך לא עולה בידו לאכוף אותו משום שאנשים מחפשים מזון בתקופת הרמדאן וחוששים מהידבקות בקורונה עקב הצפיפות בבתים. סנוואר מאיים בהסלמה ביטחונית אם לא יוסר המצור על עזה, בהמשך לאימו מתחילת אפריל ש"אם בעזה לא ינשמו אז גם בישראל לא ינשמו". בתגובה למצוקה ברצועה, בימים האחרונים החלה ריצה של מאות תושבים לעבר הגדר שנבלמה על ידי מנגנוני השיטור של חמאס ועל ידי צה"ל, אך (ביום הסימולציה) חמאס מתיר להם להתקרב לגדר וקבוצה שחדרה אותה, 23 גברים, נשים וילדים נהרגים מאש צה"ל. הארגונים הסוררים הפעילים ברצועה, בהובלת הגיהאד האסלאמי, מממשים את המסר של סנוואר ומשגרים רקטות לעבר ישראל, בשלב הראשון לעבר אזור עוטף עזה ובעקבות הרג האזרחים מגבירים את קצב וטווח השיגורים לדרום הארץ. בה בעת ישראל מתמודדת עם גל התפשטות שני של הנגיף: עשרות אלפי חולים ומאות מתים. גם בשטחי הרשות הפלסטינית נמנו כ-200 מתים. אובחנה עלייה חדה בהתפשטות המגפה, בעיקר בעוטף ירושלים.

התפתחות התרחיש ופעולות השחקנים

חמאס קובע שני יעדים מרכזיים – הסרת המצור מעל הרצועה והכנסת סיוע רפואי והומניטארי מאסיבי לאזור מהקהילה הבינלאומית ומישראל. בעוד הנהגת חמאס מנסה להוכיח לציבור ברצועה שהיא עושה כל שבידה לבלום את התפשטות המגפה, פלגים סוררים ממשיכים לשגר רקטות לעבר ישראל ואף שולחים חוליות טרור שבכוונתן לחדור לישובים באזור עוטף עזה, גם דרך מנהרות.

הפעולות מתואמות אמנם עם חמאס, אך בשלב זה הארגון אינו מצטרף לירי כדי לא לסגור את הדלת בפני סיוע מ ישראל, מצרים והקהילה הבינלאומית. לפי שעה, הוא מסתמך על פעולתם של הפלגים הסוררים כדי להגביר לחץ על ישראל להסיר את הסגר, להגדיל הכנסת ציוד רפואי לרצועה ולמנוע ירי של כוחות צה"ל לעבר הנמלטים מהרצועה לשטחה.

תושבי הרצועה לא עומדים בקצב המתים והצורך לקבור אותם. הציבור מצדו מאבד אמון בחמאס ומפנה כלפיו אצבע מאשימה, כמו גם כלפי ישראל. הציות מתרופף: נרשמים גילויי מחאה אזרחית ספונטניים בהשתתפות נשים וילדים שמבקשים סיוע, וגוברים ניסיונות הבריחה לעבר עוטף עזה, שם נתקלים העזתים בירי כוחות צה"ל, וגם לעבר מצרים, החוסמת את גבולה ומפעילה ירי לעבר אזרחים. בראיית העזתים, החשיפה לסכנת הקורונה גוברת על סכנת הירי ועולה תודעת השהאדה. על רקע זה, בפרט חוסר האונים של חמאס, מתגברות ברצועה קריאות להקמת ממשלת חירום עם הרשות הפלסטינית, המתמודדת טוב יותר עם המגפה (בהובלת ראש הממשלה א-שתייה שצובר אמון ציבורי בגדה). לפני חמאס אם כן שתי אפשרויות: איחוד עם הג'יהאד האסלאמי והסוררים והצטרפות לירי לעבר ישראל; או, הקמת ממשלת חירום זמנית עם הרשות כדי להיאבק במגפה, וקבלת העיקרון של נשיא הרשות, מחמוד עבאס - ראשות אחת, חוק אחד ונשק אחד - שמשמעותה הכפפת הזרוע הצבאית של חמאס למנגנון משותף להפעלת כוח.

לנוכח המבוי הסתום, הנהגת חמאס מסכימה לחבור לרשות הפלסטינית בתנאיה של הרשות, אלא שזו אינה חפצה לקבל אחריות על הרצועה ובפרט כשמתחולל בה אסון בריאותי-הומניטרי. מחמוד עבאס מכריז אמנם שהרצועה והגדה הן ישות לאומית אחת, וכן שהרשות ומשרד הבריאות הפלסטיני מספקים כל שביכולתם גם ללא ממשלת אחדות. ואכן, חלק מזערי מהתרופות ומהמסכות שבגדה מועבר לרצועה. בנוסף, הרשות מגישה בקשת סיוע דחופה למדינות הערביות ודורשת מהן ללחוץ על ישראל להגביר את הסיוע לרצועה ולחדול מירי באזרחים הנמלטים מהרצועה.

הארגונים הבינלאומיים אובדי עצות, מבקרים בחריפות את מדיניות הסגר והירי של ישראל, אך מול המשבר הגלובלי, שמסיט את תשומת לבן של המעצמות, פניותם וכוחם מוגבלים. מאמצים להטות ולגייס משאבים לרצועת עזה נתקלים בקשיים עקב המשבר הבריאותי-כלכלי העולמי.

כשישראל דבקה במדיניות הסגר, וגם סיוע ערבי או בינלאומי לא מגיע, חמאס מציע לישראל להחזיר לידיה את גופות החיילים והאזרחים הישראליים שבידיו בתמורה לשחרור אסירים מבוגרים הכלואים בישראל. ישראל דוחה את הצעה, ואז חמאס מתאחד עם הג'יהאד האסלאמי ויתר הארגונים הסוררים ומצטרף לשיגורים לעבר ישראל.

מצרים פועלת בשני מישורים: האחד, הגברת מאמצי ההסדרה מול ישראל וחמאס וניסיון ללחוץ על ישראל להגביר את הסיוע ולא לאפשר קריסה של הרצועה; השני, ניסיון לתווך בין חמאס לרשות הפלסטינית במטרה לכונן ממשלת חרום שתהווה בסיס לחזרת הרשות לרצועה. אמנם מצרים מגבירה במידת מה את הסיוע לרצועה, אך אינה מאפשרת כל ניסיון של בריחה לגבול מצרים, בכלל זאת באמצעות ירי לעבר אזרחים.

ישראל נקלעת לתרחיש הסלמה ביטחונית והומניטרית, בעת שהיא עצמה מתמודדת עם המגפה. היא מחזקת את ההגנה לאורך גבול הרצועה, נוקטת צעדי התגוננות - מתגברת את ההגנה האווירית ליירוט טילים ורקטות, ובנוסף מבצעת תקיפות ממוקדות בשטח הרצועה ובתווך מצרים מנסה

לתאם הפסקת ירי תמורת סיוע הומניטארי ורפואי אפשרי לרצועה. ישראל מעמידה את חמאס בדילמה – מחד גיסא, המשך השיגורים יביא לעצירתה של אספקת סחורות וחשמל, למרות העלייה במספר החולים והמתים ברצועה, ועלול לגרום לישראל למנוע את העברת הסיוע הקטרי לרצועה. מאידך גיסא, בהינתן תחילת רגיעה, ישראל תהיה מוכנה לספק סיוע, אבל עדיין מרב העול יוטל על הקהילה הבינלאומית ומדינות המפרץ. אזרחי ישראל אינם מגלים אכפתיות רבה למתרחש ברצועה עצמה, בעיקר ככל שנמשך הירי. אמנם הוגשו פניות אזרחיות לבית המשפט העליון בשםם של תושבי הרצועה שביקשו מקלט בישראל, אך בית המשפט החליט לא להתערב. בה בעת, תושבים ביושבים בעוטף עזה מתגייסים ליוזמות פרטיות של סיוע בציד רפואי ובמזון לרצועה. לעומתם, תושבי הערים שנפגעות מפגיעת טילים ורקטות מתנגדים נחרצות לכל סיוע לעזה. כללית - אין הסכמה בציבור בישראל אשר לאופן ההתמודדות עם המתרחש ברצועה.

תובנות מהמשחק

אין כל דרך, לא בידי ישראל ולא בידי אחרים, לעצור את התפשטות מגפת הקורונה ברצועת עזה בשל תנאי הצפיפות הגבוהה, תשתיות לא מתפקדות ותברואה לקויה - גם אם יסופקו מאות מכוניות הנשמה. המצב ברצועת עזה דומה למחלה ללא מרפא, ולכך נוספה מגפת הקורונה.

הצדדים/שחקנים כולם - חמאס, הארגונים הסוררים ברצועה, הרשות הפלסטינית, ישראל, מצרים, הקהילה הבינלאומית, הציבורים האזרחיים משני עברי הגבול - התקשו לפתח כלים חדשים ורלוונטיים להתמודדות עם המצב, ובחרו להשתמש בארגז הכלים המוכר, כל אחד לפי דרכו: בריחה מאחריות, הפניית האשמות כלפי ישראל, שיגורי רקטות וטילים, הפרחת בלוני נפץ, תגובה בירי, צעדות לעבר הגדר וניסיונות חדירה אל מעבר לה, סגר, מצור, ניסיונות תיווך של שקט תמורת הקלות בסגר. אך כל האמצעים האלה, כולם כאחד, רלוונטיים למציאות שטרם פרוץ המגפה ואינם יעילים לנוכח המשבר.

לישראל אין מענה צבאי שיביא להפסקת שיגורי הטילים והרקטות מהרצועה. מהלך קרקעי אינו מעשי במצב של התפשטות מגפה ברצועה, הן עקב הסיכון לחיילי צה"ל והן משום שמשמעותו לקיחת אחריות לנעשה באזור. חמאס והארגונים הסוררים מבינים זאת, ולכן (במהלך הסימולציה) לא חדלו מהירי. ישראל מצדה לא השתחררה מתפיסת הסגר, שבראיתה רלוונטית כל זמן שחמאס שולט ברצועה, והמשיכה במדיניות של הקלות בסגר ולחילופין החמרתו, בתגובה לתנודות במדיניות חמאס וכדי להניע את הארגון לפעול לרגיעה ביטחונית.

במשחק עלה כי על ישראל ליזום ולאפשר הכנסת סיוע רפואי והומניטרי נרחב לעזה לאלתר, ובמיוחד כאשר מתברר כי המגפה מתפשטת בה במהירות. סיוע נרחב שיועבר מישראל ישפר את הלגיטימציה האזורית והבינלאומית שלה וכן יסייע לרתום את הקהילה הבינלאומית להושיט יד, וגם את מדינות ערב (מצרים מוטרדת מזליגת המגפה לתחומה, כך שהעזתים במצור ואין להם לאן לפנות בקרבתם המידית).

אשר לאפשרות לקדם אחדות בין הגדה לרצועה וכינון ממשלת חרום לאומי: עלה חוסר הסכמה בין שתי גישות. האחת - המצב יוביל את חמאס והרשות הפלסטינית בלית ברירה להסדר, בשל לחץ הציבור הפלסטיני וכדי להשיג סיוע בינלאומי נרחב; השנייה - בכל העולם ניכרת מגמת התכנסות ובידול, תופעה זו תבוא לידי ביטוי גם בזירה הפלסטינית וכל אזור יתרכז בבעיותיו הוא. בכל מקרה,

אפשרות של אחדות תהיה רלוונטית רק כשמספר הקורבנות ברצועה יאמיר וחמאס יכיר באזלת ידו ובאובדן הלגיטימיות שלו בעיני הציבור הפלסטיני.

המלצות לישראל

ישראל גורסת שאינה אחראית לנעשה ברצועה, אך פוטנציאל הזליגה של המגפה מאיים גם עליה. ישראל נדרשת לכן לגבש פתרונות מחוץ לטווח המדיניות השגורה ולהתכונן להחמרה במצב. לפיכך נכון להקדים ולהעביר לרצועה סיוע רפואי חיוני ולכונן קשר עם ארגון הבריאות העולמי וגורמי סיוע אחרים לשם גיוס משאבים ואמצעים רפואיים הנחוצים ברצועה. זאת, על בסיס תודעת ניהול משבר משותף - עם הרשות הפלסטינית וגם עם חמאס.

במצב של אסון בריאותי-רפואי ברצועה, על ישראל לסייע למימוש יוזמה לכינון ממשלת אחדות פלסטינית, לא לחבל בה ולא לנצל את הבידול בין הרצועה לגדה כדי להוכיח ש"אין פרטנר" להסדר (שיקול פסול במציאות שכפתה המגפה). הוכחת האפקטיביות של טיפול הרשות הפלסטינית במגפה בהשוואה לחוסר האונים של חמאס יחזק את מעמדה של הרשות בקרב החברה הפלסטינית, וייתכן שכך היא תוכל לאלץ את חמאס לקבל את תנאיה לכינון ממשלת אחדות. בד בבד, יש לשמר את שיתוף הפעולה הרפואי והביטחוני עם הרשות ולסייע במיגור המגפה בשטחה, וכן להימנע מפעולות שיחלישו אותה, כגון סיפוח חד-צדדי בשטחי הגדה.

יש לשנות את גישת ישראל כלפי אונר"א, למרות הביקורת הישראלית החריפה והמהותית על הארגון ועל ישראל לראות באונר"א גורם שביכולתו לשכך את ההשלכות השליליות של התפשטות המגפה ברצועה. אונר"א כיום מהווה גורם תמיכה רפואית מרכזי לתושבי עזה וכן מסייעת בחלוקת מזון, תעסוקה וחינוך לבני נוער. שיתוף פעולה מסוג זה, שאונר"א מעוניין בו, ידרוש מישראל לסייע לארגון להשיג תמיכה בינלאומית, כולל מארצות הברית.

ביכולתה של ישראל להקים תשתיות לסיוע חרום בשטחה בסמוך לרצועה, לדוגמא במרחב של אזור תעשייה קרני, כדי להפחית מהלחץ שברצועה. בין היתר, ניתן להקים מעין מלונות לתושבים ברצועה כדי להרחיקם מהצפיפות וממרכזי הדבקה; להקים בית חולים שדה לטיפול בחולים; לדחוף להפעלת בית החולים האמריקאי בסמוך למעבר ארז.

בסימולציה דחתה ישראל מסר מטעם יחיא סנוואר לגבי עסקה להחלפת אסירים פלסטינים הכלואים בישראל באזרחים הישראליים ובגופות החיילים שבידי חמאס. אם אכן עולה יוזמה כזאת, מומלץ למצות את הזדמנות, שתהווה גם בסיס לתאום ולהתמודדות משותפת עם משבר הקורונה.